

Afsnit 7

Kjøbenhavns

Beskrivelse

Af

Rasmus Nyerup

Professor i Litterærhistorien ved Kjøbenhavns Universitet

Niende Kapitel

Kjøbenhavn som Sæde for de tegnende
skjønne Konster.

§. 1.

Konstacademiet.

magen i de tegnende og dannende Konster har fra dette Seculi Begyndelse af været i bestandig successiv Stigen. Kong Friderich den IVdes tvende italienske Rejser forædlede hans Konstfølelse og han tog sig meget af de skjønne Konsters Opkomst. Han lod bygge Slottene Fredensborg og Friderichsberg i en bedre Smag end man var vant til, og han berigede Konstkammeret med mange herlige Stykke og Kunstverker, som han tildels selv havde bragt hjem med sig fra Italien. Christian den VItes og Sophia Magdalenes Pragt- og Bygge - syge gav Anledning til Opmuntring og god Fortjeneste. En mængde fremmede Kunstnere, Perzold. le Clerc, Miani, Tuscher, o. a. bleve trukne herind. De fortsatte et af den berømte Krogk 1738 begyndt Institut, hvori en halv Snes Elever øvede sig i Tegning, og som var en Slags Konstskole for Begyndere.

Denne Konstskole, der ifølge Havnias hodierna S. 10 havde sit Sæde i Cancelliebygningen, kan man ansee som Konsternes Morgenrøde hos os. Under Friderich V brød Dagen virkelig frem, da han efter sin Yndlings Grev Ad. Gottl. Moltke Raad og Forestilling forvandlede hin Skygge af et Academie til et virkeligt, og stiftede Maler - Billedhugger og Bygnings - Akademiet paa Charlottenborg. Ved den ny Friderichsstads Anlæg gav han tillige Genierne Lejlighed til at udvikle deres Evner og gjøre dem fuldkomne i deres Konst.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Le Clerc

Academiets ældste Fundats er dateret Kongens Fødselsdag d. 31 Mart. 1754, og fire Aar efter, eller 31 Mart. 1758, fik denne Fundats Forbedringer og Tillæg, og stod saa ved Magt indtil der 1771 blev et nyt Reglement udstædt. Dette sidstnævnte endnu gjeldende Reglement er dateret d. 21 Julii, og er baade trykt separat og tillige indført i Samlingen af Forordninger.

Stiftelsens Fond er 5000 Rdlr. aarlig af Kongens Casse. Anvendelsesmaaden af disse 5000 Rdlr. er bestemt i det til Academiet under 14 Februar 1781 afgaaede Rescript angaaende Academiets bedre Indretning, der staaer aftrykt i Fogtmans Samling af Rescripter i Dets 2det Bind S. 369 - 74.

Ved Academiet, som har Æresmedlemmer, nogle fra fremmede associerede Medlemmer og Medlemmer af Academiet, staae følgende Professorer:

Billehuggere:

Johannes Wiedeveldt

Andreas Wejdenhaupt

Carl Friderich

Historiemaler:

Nicolai Adildgaard

Potraitmaler:

Jens Juel

Bygmestere:

Peter Meyn

Boye Magens

Professor i Konsthistorie og Mythologie:

Abraham Kall.

Foruden disse 8 Professorer er der to Informatorer i Fritegning, en i Ornamenter, og en i Perspectiv og i Bygningskonst. Academiet har en Secretair, som for nærværende Tid er Hof - miniatur - og Pastel - Maler Justitsraad Cornelius Høyer, og en oeconomist Forvalter Hr. Sonnin.

Nogle af Professorerne og Academiets Medlemmer have fri Boli paa Charlottenborg - Slot som er Acedemiets Sæde.

Charlottenborg Slot 1828

Academiets Præsides er Arveprinds Friderich; en af Konstprofessorerne er Directeur, og det hver Gang paa to Aar.

Undervisningstimerne ere Eftermiddagen fra Klokken 5 til 7, da Enhver uden Betaling frit kan frekventere Skolen.

Foruden at Eleverne i nogle Classer hvert Fierdingaar og i andre en Gang om Aaret tegne og modellere omkaps, og derved efter Omstændighederne enten blive flyttede op i Classerne eller erholde Sølv - prismetdailler, anstilles der hver andet Aar den 1 Junii en stor Consurrence om Guldmedailler. De Guldmedailler, Akademiet har at uddele, ere i alt 8; to, en stor og en lille, for Malere; to, ligedes større og mindre for Billedhuggere; to for Arkitekter og to for Kobberstikkere. De kronede Præmiestykker forblive ved Akademiet og fremsættes i Augustmaaned offentlig til Skue. Af dem som har vundet det store Guldmedaille bestemmes et Par af de Dueligste til at rejse udenlands især til Frankerig og Italien for der at danne sig efter Naturen, Antikerne, og store Mestere. Dem forundes da et Rejsestipendium paa 400 Rdlr. aarlig. Er det en Bildhugger, Historiemaler eller Architect, forundes ham sex Aar til at være ude; men Potraitmalere og Kobberstikkere nyde kun Stipendiet i 3 Aar. Ved hjemkomsten blive slige unge Kunstnere ofte Medlemmer af Akademiet imod at indlevere et Receptionsstykke, og de kan have Haab om i sin Tid at blive Professorer ved Akademiet. For nærværende Tid rejser blot Hr. Thorvaldsen som Billedhugger.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

For at bidrage til Smagens Udbredelse er det paalagt alle de Professionister og Haandverkere, som ikke kan undvære Tegning, at de skal tilholde deres Lærlinge flittig at besøge Akademiet. Fremdeles er det fastsat, at "Alle som paa Professioner og Haandverker, hvortil behøves Tegning, sig i Kjøbenhavn som Mestere ville besætte, skal forelægge Akademiet Ridset af deres Mesterstykke og Mesterstykket selv til Approbation. De fornævnte Haandverkere, som have vundet den store Pris i Akademiet, skal, efterat have taget Borgerskab, være berettigede til, uden et forfærdige Mesterstykke, at drive deres Professioner lige med Andre".

Academiet har 4 Gange, nemlig i Aarene 1769, 1778, 1791, og 1794, udgivet Fortegnelse over sine Medlemmers Arbejder.

Af de nulevende Kunstnere i Kjøbenhavn; ere Professorerne ved Akademiet opregnede. Akademiets Medlemmer ere:

Malere:

Portraitmaler W. A. Müller

Batailemaler A. C. Ryde

Portrait- og Landskabsmaler C. A. Lorentzen

Blomstermaler Fru M. M. Barends

Kobberstikkere:

J. F. Clemens

G. Haas

J. G. Preisler

F. L. Bradt

D. J. Adzer

J. J. Holm

S. A. Jacobsen

P. Gianelli

Billedhugger: Dajon.

Jomfru E. M. Møller, Broderinde.

De aggreerede ved Akademiet ere: Theatermaler Th. Brun, Hofdecotateur Cabot, og Medailleur G. Hull.

Andre kunstnere i Kjøbenhavn som i ingen Forbidelse med Akademiet undtagen for saavidt som de fleste af dem ere dannede, ere: Portraitmalerne Viertel og Camerath, Kobberstikkerne: Hofkobberstikker O. L.

Lahde, arbejder især i Portraiter; H. A. Grosch især i Landskaber; O. N. Flint, er det kongl. danske Selskabs Kobbersyikker; C. J. Pontoppidan især Landkort; C. F. Muller, arbejder for Flora Danica; Angelo, stikker skjønt calligraphist; J. G. Friderich, og Fahrenhorst.

Som samgfuld Konstdrejer har Konstkammerforvalter L. Spengler indlagt sig overoedentlig megen Ære. (See Buschings Historie om de tegnende skjønnne Konster, S. 364).

§. 2.

Malerisamlinger.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Paa Konstkammeret forvares en ypperlig Samling af Malerier af de berømteste Mestere. De opregnes i Jonges Kjøbenhavns Beskrivelse 1 Del S. 444 o. f., langt fuldtændigere hos Hauber S. 85 - 94, og 103, og ere blevne med Kritik recenserte i Ramdohrs Rejse nach Dänmark S. 122 - 39. Nogle Fejl, som Ramdohr har begaaet i sine Domme over disse Malerier, ere blevne revsede i Deutsches Magazin for Nov. 1792.

Malerierne i det med Konstkammeret forbudne saa kaldte ny kongelige Billedgallerie, som opregnes hos Jonge S. 534 - 35, hos Hauber S. 110 - 12, og med Bedømmelse hos Rambohr S. 106 - 19, de henstaae nu, i Mangel af behørigt Locale, hist pg her i Konstkammerværelserne, da den Corridor imellem Christiansborg og Cancellie - samt Kostkammerbygningen hvor de tilforn hængte til Skue, blev ruineret i Slotsbranden 1794.

Iblant det kongelige Biblioteks Seværdigheder forekommer en uvurderlig Samling af Blomster og Frugtmalerier paa Pergament i 4 store Folianter og en noget mindre. De ere fra forrige Aarhundrede og prydede forud det hertuglige Bibliothek i Gottorp.

Af private Malerisamlinger het i Staden staaer den grevelige moltkiste for i Spidsen af alle. Den er af Kjendere vurderet for at være over 6000 Rdlr. værd. De beste Stykker deri ere opregnede af Hauber S. 116 - 19, og berømte af Remdohr S. 167 - 72

Næst efter det moltkeste Cabiner er Kostkammerforvalter Spenglers det vigtigste. Man har en Udsigt derover i Haubers Beskrivelse over Kjøbenhavn S. 124 - 28, og en Catalogue raisonnee i Ramdohs Rejse Side 174 - 8m.

Andre mindre Samlinger ere Justitsraad R. Abildgaards, Livchirurgus H`Justitsraad Bodendieks.

Det er nok, destoværre, en alt for vel grundet Anmærkning som Ramdohr gjør i sin Rejse S. 186, at man i Kjøbenhavn i Forhold til dens Størrelse og Rigdom kun treffer faa Værelser prydede med Skilderier, og seer man nogen, er det som oftest Portraiter. Historiske Malerier og Landskabsstykker er af ny danske Mestere er en Sjeldenhed i private Huse; saavel Historiemalere som Bildhuggere maatte sulte ihjel, hvis Hoffet ikke gav dem Arbejde.

§. 3.

Kobberstiksamlinger.

Af Kobberstiksamlinger er der egentlig kun en af Betydenhed i Kjøbenhavn, og den gjemmes paa det kongelige Bibliothek. Den er delt i 3 Dele: den gamle Samling, bestaaende af 47,228 Stykker i 56 store Voll; den ny, som kjøbtes efter Conferentsraad Wasserschlede og bestaaer af 29,016 Stykker i 312 Voll; og endelig de af Conferentsraad F. A. Müller samlede 4500 Stykker i 25 Voll.

De første to Samlinger kan man, ved Hjælp af den paa Bibliotheket værende Registratur i 10 Voll, godt orientere sig i, især i den Wasserschledske, der er ordnnet først efter Skolerne og dernæst efter Mesterne i hver Skole. Over den Müllerske Samling er der ogsaa en fuldstændig skreven Catalog og tillige, som ovenfor blev erindret, en trykt Udsigt. Denne Udsigt viser, at Samlingen indeholder saavel alle danske Kobberstikkers Arbejder, som hvad udenlandske Konstnere har stukken, der paa nogen Maade angaaer Danmark.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

§. 4.

Statyer og andet Billedhugger - og Sculptur - arbejde.

Af Gipsafstøbninger over antique Statyer haves en anseelig Samling i den saakaldte store Figursal paa Charlottenborg. En Fortegnelse derover er trykt og sælges hos Portneren ved Akademiet.

Af nyere Kunstverker maa de tvende Statuer til Hest, der forestille Kongerne Christian V og Friderich V, først nævnes som de berømteste og de der falde Enhver i Øjnene.

Christian den Vtes staaer paa den store Plads Kongens Nytorv, er støbt af Bly, og oprejt paa et højt Stenposement. Under Hestens Fødder ligger et Billede som forestille Misundelse, og paa de 4 Hjørner af Posementet sidde følgende 4 Sindbilleder: Visdom forestillet ved Minerva, Tapperhed ved Hercules, Ædelmodighed ved Alexander, og Æren ved en Billede som bærer en Pyramide.

Mesterens Navn er Abraham Cæsar l'Amoureux, som forfærdigede dette Arbejde i Aarene 1681 - 88. Ramdohr i sin Rejse S. 91 tillægger Ridderstatye kun maadeligt Lov. Destomere godt har han at sige om Friderich den Vtes af Jacques Francois Joseph Saly 1768 modellerede Cred - Statue til Hest, der zirer Friderichspladsen. Man kan frit, siger Ramdohr, sætte den foran i Spidsen af alle nyere Ridderstatyer. - Dette Verk har Saly selv givet en Beskrivelse ud over paa fransk, Copenhagus, 1771, 8vo, og af denne Beskrivelse har Schlegel leveret et Udtog i sine Sammlunden zur dän. Geschichte 1 Vand 2tes St. Man har ogsaa af Henri d'Ursy Vuty Beskrivelse over Friderich den Vtes Statue til Hest, samt over Maskinerne som brugtes ved Statuens Transport, paa fransk tydsch og dansk, Kjøbenhavn 1774, med Kobbere.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Tæt udenfor Vesterport lige midt i en anlage Runddel staaer den til Hædersminde for dem som 1788 og følg. fremmede Bondesagen oprejste saa kaldte Frihedstøtten. Paa den østre Side af Statuen, som er en Obelisk af bornholmsk Sandsten, læses følgende:

Konge Kjendte, at Borgerfrihed, bestemt ved retfærdighed Lov, giver Kjærlighed til Fæderneland, Mod til dets Værn, Lyst til Kundskab, Attraa til Flid, Haab om Held.

Paa den vestre Side: Kongen Bød, Stavnsbaandet skal ophøre, Landbolovene gives Orden og Kraft, at den fir Bonde kan vorde Kjæk og oplyst flittig og god hæderlig Borger lykkelig.

Paa Foden, hvorpaa Støtten hviler og som er af norsk Marmor, læses paa den søndre Side: For Christian den VI, de Danskes og Norskes Konge, af enige og taknemmelige Borgere.

Paa den nordre Side: Grundstenen blev lagt af Frederik, Kongens Søn, Folkets ven, MDCCXCII.

Den østlige Side af Postementet er en Vasrelief, som indeholder en Forestilling paa en vorned Bondes Frigivelse, og den

vestlige Side en Vasrelief, som forestiller Retfærdigheds Gudinde med sine Attributer.

På de 4 Hjørner af dette Postament ere 4 Figurer af Italiensk Marmor andragte, som ere Sindbilleder paa Troskab, Agerdyrkningsflid, Tapperhed, og Fædrenelandskjærlighed. Den førstes Atribut er en Hund, den anden en Plov og et Overflødigshorn, den tredies adskillige Spyd indviklede i en Fane, og den fjerdes en Borgerkrone. Den første er af Justitsraad Widervelt, den anden af Justitsraad Weidenhaupt, og de to sidste af Billehugger Dajon. Udkastet til det Hele er af Justitsraad Abildgaard, og Inscriptionerne af Theaterdirecteur Thaarup. Hele Monumentet er omtrent 24 Alen Højt og har kostet henved 14,000 Rdlr. (conf. Minerva for Jul. 1792).

Frihedstøtten

I Rosenborg - Have sees tvende mærkelige Støtter, hvoraf den ene har historisk Interesse og den anden artistisk. Den første er støbt af Metal og forestiller en Løve der sønderslides en Hest. Kong Christian den IV, som lod denne Gruppe forfærdige, lod tillige slaae en Skuepenge, hvor paa den forestilles med denne Paaskrift:

Frustra te opponis, sreande cagalle, leonu:

Albus eras, ruheus, si imode pergis, exis.

Justitsraad Schlegel har i sin Udgave af Slanges Historie om Christian IV, 3tes Buch S. 280 - 81, vist, at denne Billedstøtte er forfærdiget 1618 og efter en Antique, og at den altsaa ikke, som vore Lærde hidtil havde ment, sigter til den lundeborske Hertug Georgs Overgang fra Kongens Partie til det kejserlige i Aaret 1626. Men til Skuepenge, som rigtig nok angaaer den Sag, har Billedstøtten afgivet et meget passende Symbol.

Den anden Statue staaer i den ene Ende af de saakaldte Cavaliergang, er gjort af et eneste Stykke hvidt Marmor, og forestiller Samson der river Struben ud paa Løven. Mesteren Navn er Johan Varatta, som har forfærdiget den i Florens 1709.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Iblant Hovedstadens Kirker er Vor - Frue - Kirke den der har de fleste fra Konstens og Smagens Side
merkværdige Begravelsesmonumenter at opvise. Der sees, for Ex. Cort Adellers; det urupske; det
gyldeuløviske, som efter den Skade det fik i Ildebranden 1728 er sat istand igjen af Justitsraad Stanleij; det

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

bartholinske, frankenauske, fuhrske, forfærdigede af Justitsraad Wiedewelt. Jonge opregner alle Kirkens Monumenter, baade gamle og ny, slette og gode, i sin Kjøbenhavnske Beskrivelse 1 del S. 167 - 236.

Monumenterne i St. Petri - Kirke, hvoraf de nyeste alle ere af Wiedewelt, paa et nær, som er Wejdenhaupts Arbejde, opregnes og beskrives jos Jonge paa foranførte Sted S. 26 - 44. (Samml. Portraitsamlingen af fortjente Danske 2 Bind, den Wiedeweltske Biographie Pag. 30 - 32).

Forresten har Cultur og Oplysning dog nu endelig mod Slutningen af det XVIII Aarhundrede begyndt at sejre over dum Overtro og Slendrian. Nu indsee Somme, at der ikke skeer de Afdøde nogen Tjeneste med, at deres døde legemer forgifte den Luft, som de Efterlevende indaande. "De anførte wieewelske skjønne Gravminder (skrev jeg i den nysciterede wiedeweltke Biographie) har alle en Hovedfejl, men en Fejl som er Tidernes og ikke Mesterens. Det er i Konstverkernes Locale Fejlen ligger. De ere hensatte i Hvelvinger Udbygninger og Capeler i de af uformelige og stygge kolde Stenmasser indsluttede Rum, hvor de af saa mange Begravnens Lig opstigende mephitiske Dunster forgifte Luften. De staae der hen, enten useete og ubemærkede i Capeller under Gravernes Laas og Lukke, eller i Kirkerne salv allene til Skue for ørkesløse Fadders flygtige Øjekast. Navnet Begravelses - Monumenter fortjene de i dobbelt Henseende, da det baade er Monumenter som begraves og gjemmes i Afkroge, og de tillige begrave og udslukke den Afdødes Minde, som de skulde tjene til at vedlig holde. Omsider fremstod en ædel Mand, en af vort Olds praktiske Philosopher, som besad Sjels - Styrke nok til at opløfte sig over Fordomme og sætte sig ud over Tidernes Smag. Det var Augustin. Paa Gravsens Vredde gav ham hans skyldfri Aand det Vidnesbyrd, at han aldrig havde fornærmet Nogen i levende Live; nu vilde han ej heller efter Døden forgifte den Luft som de Efterlevende skulde indaande; han vilde under aaben Himmel. Han jordedes paa Assistenskirkegaarden udenfor Nørreport, og gav derved Signaler til Udrydelsen af den erkedumme papistiske af selve Luther beskrevne Overtro, som tillægger Kirkegulvet og Kirkegaardsjordene udmærket Hellighed. Et Gravminde, forfærdiget af Wiedewelt, anbragdes i Muren, ved det Sted Augustin laae. Paa en Marmorplade staaer Begyndelsesbogstaverne af hans Navn J. S. A. med de Ord: bene vixit qvi bene latuit.

Dette Minde fattes Augustin 1785, og fra den Tid af er der Aar for Aar begravne flere og flere Formuende, der oprejses alt flere og flere Monumenter, og Assistenskirkegaarden, som Digteren Guldberg kalder

"de Dødes Have, hvor i Fred

i Blomsters Ly de Hedenfarne sove,

er bleven det helligste og højtideligste Sted i Kjøbenhavn, hvortil Familier hyppig gaae Pillegrimsgang, opflammes til sandeste Angadt, og ofre henfarne Venners Minde en Taare.

De Gravmæler som Wiedewelt her har forfærdiget, ere, efter den Tidsorden de opsattes følgende:

Ovenpaa det over Augustin fulgte det over Kammerraad Broager, saa det over Raadmand Waage, saa Madame Thomsen, Justitsraad Hjeneman, Gehejmeraad Carstens, Urtekræmmer Maertensen, den Bodenhofske Familie, Generalkrigscommissair Wærn, Mægler Hyllesteds Søn, Bancocommissait Falk, og Coferentsraad Nielsen. Af disse ere det wærnske og det bodenhofske Monument de kostbareske og pragtfuldeste. Waages, som sattes 1792, er det første fritstaaende Gravminde som der blev anbragt.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Defleste Monumenter i denne Have, for ikke at sige Kirkegaard, der ikke ere af Wiedewelt, har Billedhugger Hr. Dajon forfærdiget.

Foruden de prægtige og store Omkostninger udkrævende Gravmonumenter, møder man ogsaa simplere, og med mindre Bram hensatte Mindestene, som Tænkeren ofte dvæler længere ved, end ved den Pragt som bodenhoffske Penge kan byde Mejselen skade. Mindestene med Navnene Rothe og Horneman, Storm og Samsø, Hviid og Riber, Preisler og Bournoville, ville til evig Tid blive Efterslægten hellige og dyrebare.

Bodenhoff Gravmæle

Bygningerne.

At opregne og udførlig omtale alle de skønne og pragtfulde Bygninger, hvormed Byen er prydet, og hvis Antal især sidste Ildebrand saa anselig er voxet, vilde medføre for stor Vidtløftighed. Det maa her være nok at pege paa nogle af de mærkeligste, og det omtrent i chronologisk Orden.

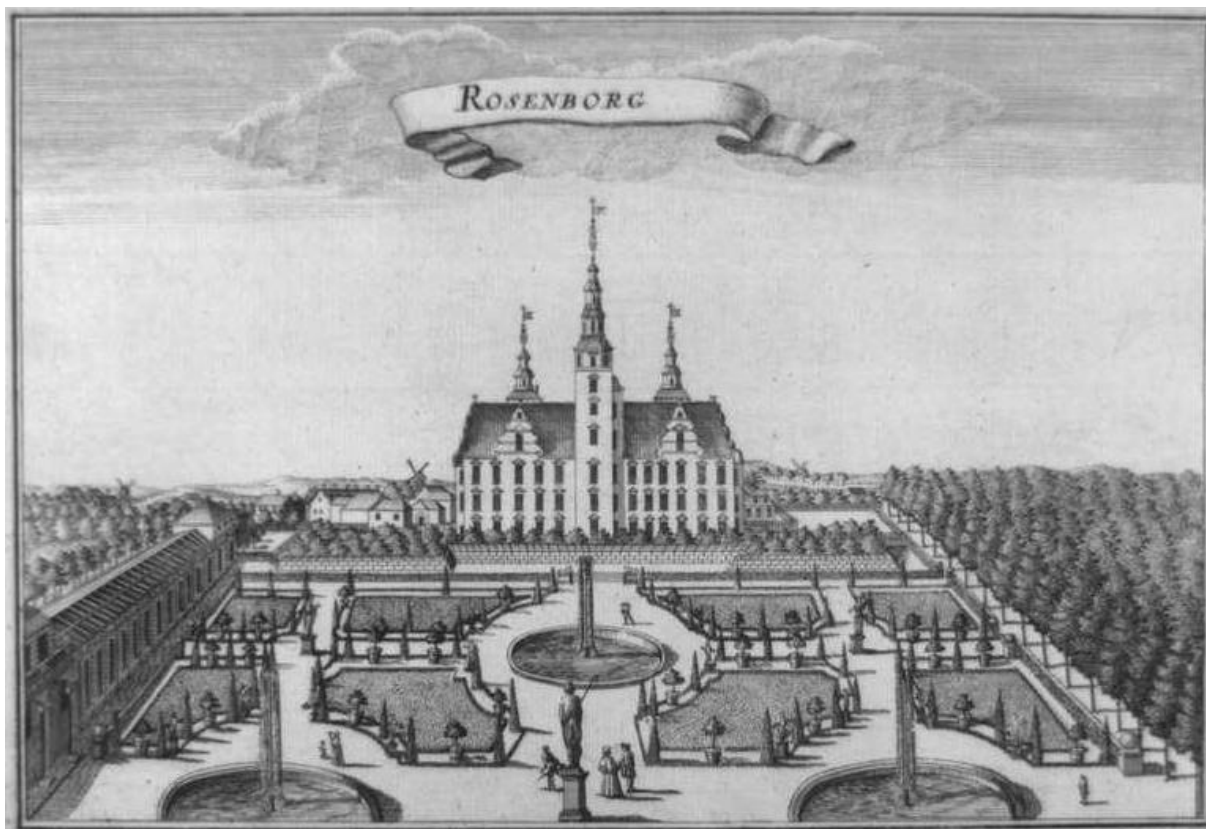
Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Ældre Bygninger end fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede har Kjøbenhavn nu ikke at opvise. Da herskede endnu den gothiske, med de spidste Vinkler, pyramidformige Gavle, de tunde Taarne og overflødige Zirater af Snitverk og Bildhuggerarbejde brammende Smag, som siden mod Aarhundredets Ende maatte taale den ædlere og renere ved Siden af sig, og i det 18de aldeles vige den Pladsen.

Nogle af Christian IV des interessanteste og mest i Øjne faldende Bygninger ere:

1) Rosenborg Slot tæt ved Nørrevold midtvejs imellem Nørre - og Østerport. Det blev begyndt at bygges Aar 1604 og laae da udenfor Stadens Volde. Dets Bestemmelse var den samme som Friderichsberg siden; der skule være et Lystslot, hvor Kongen om Sommeren kunde opholde sig uden Byen og dog være i Nærheden. Siden da Fæstningsverkerne paa den Side af Byen bleve udvidede, kom Slottet indenfor Voldene.

Det er afbildet i Kobber i Hafnia hodierna, Tab. 12 og 13, i 1ste Tome af den danske Vitruv, Tab 25 - 29, og i 2den Tome af danske Atlas p. 166;

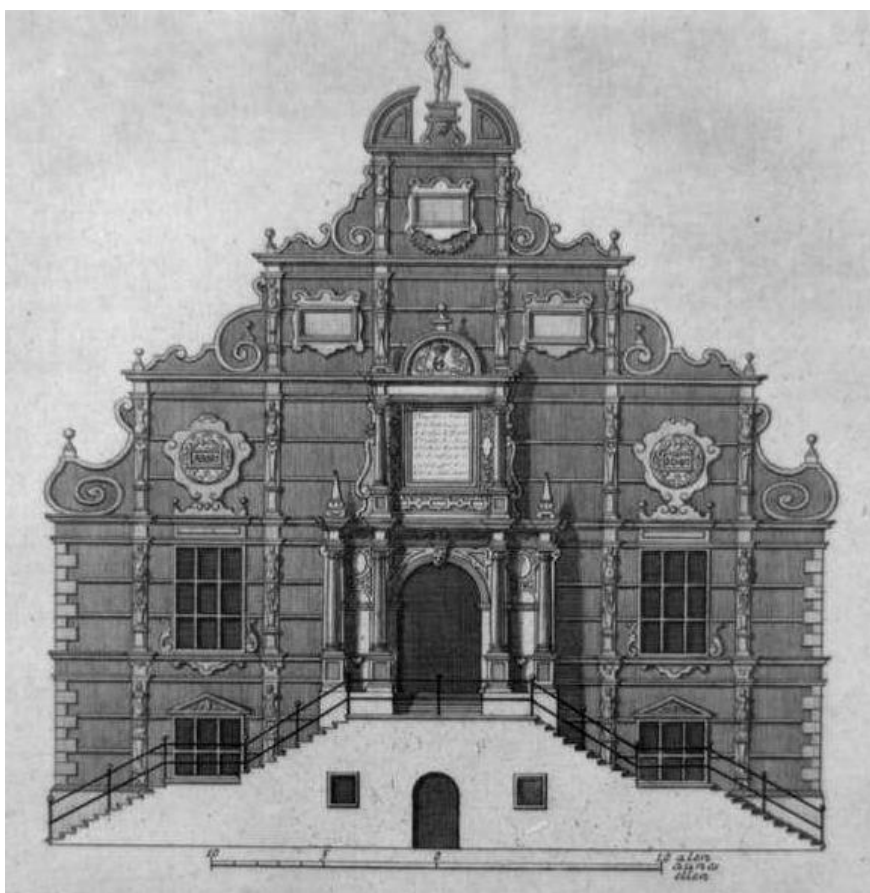
disse Verker giver tillige Underretning om dets mange Seværdigheder, dem Ramdohr i sin Rejse pag. 148 - 49. Da det efter fordums brugelige Besætningsmaade er omgivet med Volde og Grave, og Fæstningsverkerne ere bleve holdte vedlige, saa er ogsaa den der boende Opsynsmand en Militairperson som har Titel af Commandant.

1 Børsen en snaselig Bygning af et meget ærværdigt Udseende. Den ligger paa Slotsholmen nær ved Knippelsbro som forbinder Christianshavn med Kjøbenhavn. Bygningen er 406 Fod lang og 551/4 fod bred. De to lange Facader af Bygningen ere efter den gothiske Bygningsmaade prydede med en Mængde Billedhuggerarbejder af Sandsten i Form af Termes, der være begge Etagers Hovedgesimser, og ere af

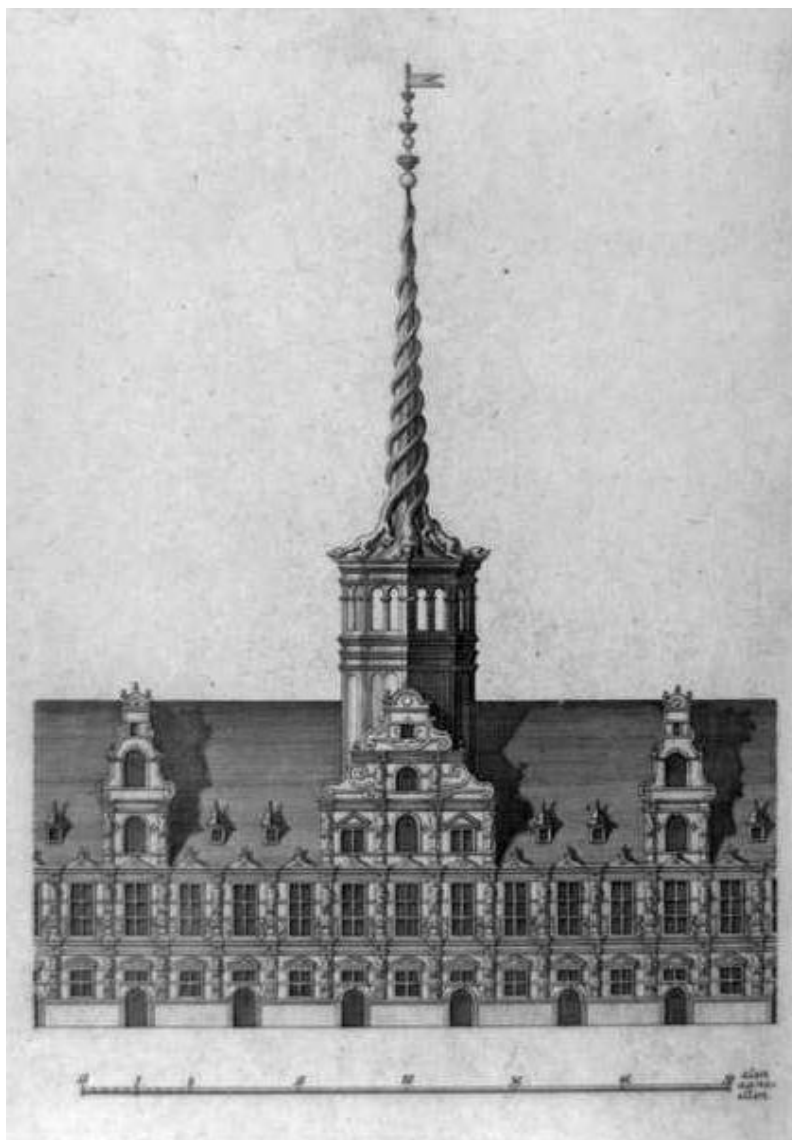
Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

forskjellige Figurer og Forestillinger. Bygningerne har i begge Ender prægtige Portaler: i sær den vestlige, som vender mod Christiansborg Slot, og hvor Hoved - Indgangen er. Dette Portal, som er forfærdiget af Hans Stenvinkel, er prydet med fritstaaende toskanske Piller af orientalsk Marmor, som hvile paa Fodstykker af samme Materiale. Det har Aaratallet 1624, hvorimod det østlige som vender imod Christianshavn har Aarstallet 1640, saa Børsen maa længe have staaet under Bygning.

Taarnet, som staaer midt paa Børsen, er af følgende Indretning: Spiret dannes af 4 Drager eller Lindorme, som hvile paa deres Buge og vende Hovederne nedad hvert til sit Verdens - Hjørne. Deres Haler slynge eller sno de tilsammen omkring hverandre opad i Vejret, saa at deraf tilsidst blive en Spids, som endes med 3 Kroner. Taarnets Højde fra Gadens Horizont til Fløjknappen er 88 Alen.

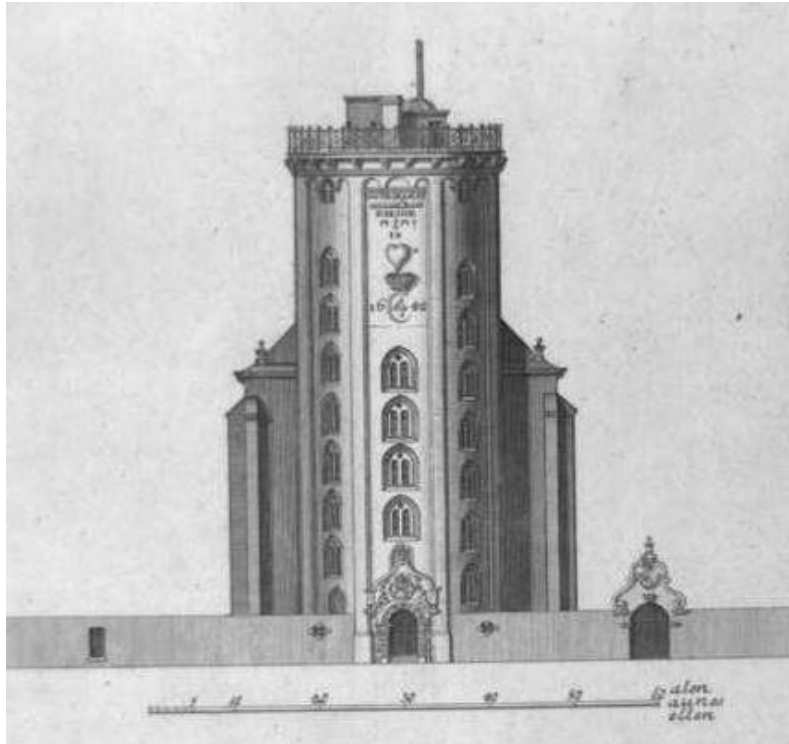

Man finder Børsen aftegnet og beskrevet i Vitruvius 1 ste Tome 53 - 56. Atlas 2den Tome p. 152. og Hafnia Hodierna. Tag 25, 25 og 27.

3) Runde - Taarn eller Taarnet ved Trinitatis - Kirke. Kirke og Taarn bleve begyndte 1637, men bleve ikke færdige for under Kong Friderich 3dies Regjering Aar 1656. Kirken selv er fra den architectoniske Side Intet at mærke ved, men desto mere ved Taarnet. Det er bygt efter den berømte Longomontani Paafund og Anordning. Dets Højde er 150 Fod og Breden 60. Det er forestillet i Kobber i Thuras danske Vitruvius Tom. 1. Tab. 72, i Hafnia hodierna, og hos Pontoppidan. Den sidstnævnte beskriver det tydeligt pag. 132 saaledes: Man kan forestille sig det ikke anderledes end en ordentlig Vindeltrappe, dog uden Trin, men med en jævn Opgang, hvis idelig omløbende Hvelving hviler ved den venstre Haand paa den udvendige Mur, og ved den højre haand på en Cylinder eller Hulstykke, der fra Grundens Middelpunkt rejser sig indtil det øverste. Derimellem løber, ligesom i et Sneglehus, den flade og tykke Hvelving, der er saa stærk, at man kan kjøre derop med Heste og vogn.

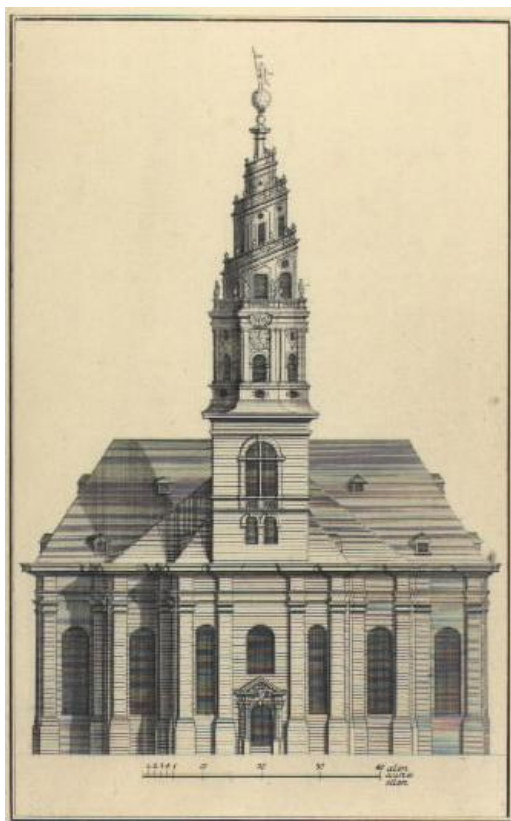
Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

I Kong Christian den Vtes Regjeringstid blev Byen prydet med tvende fra Arkutevturens Side meget mærkelige Bygninger, nemlig Charlottenborg Slot og Frelseres Kirke paa Christianshavn.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

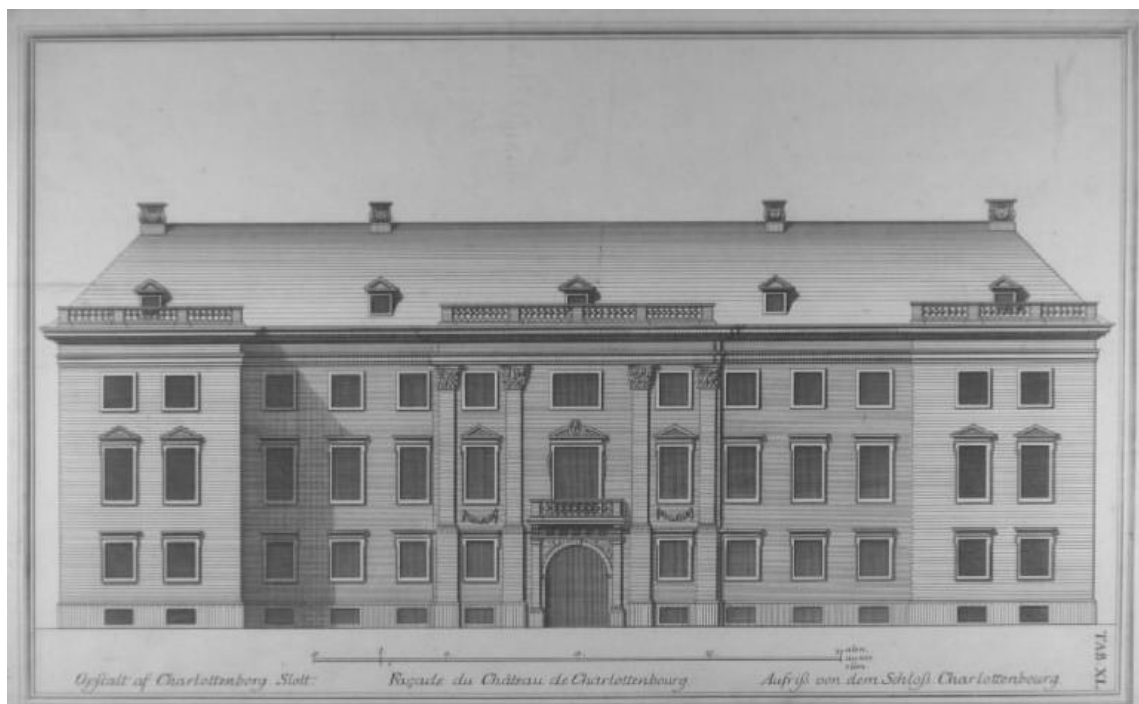
Kirken er bygt af General - Bygmester Lambert von Haven i Aarene 1682 - 94. Den er anlagt i en god Smag efter den skjønne Bygningskonsts Regler og er den smukkeste af alle Byens Kirker. Taarnspiret er først opført 1749 af L. Thura, som har leveret Afridsning deraf i Kobber i sin Havnie Hodierua Tad. 94. Rundt uden om Spiret gaaer en Vindeltrappe med en zirlig Balustrade, paa hvis Trin man i al Magelighed og Sikkerhed kan gaae under aaben Himmel lige op til der øverste. Paa Spidsen er en 4 Alen bred Kugle og derpaa Christi Billede med Sejerfanen. Taarnets hele højde er 144 Alen.

Det paa Kongens Nytorv beliggende Charlottenborg - Slot, som er stukken i Kobber i begge de Thuraske Architecturverker Vitruvius første Tom. Tav. 35 - 41 og Hafnia hidierna Tav. 18, samt i 2deb Tome af danske Altals S. 174, er begyndt at bygges 1672. Bygherren var Grev Ulrich Friderich Gyldenløve, men sit Navn har det af Dronning Charlotte Amalie, som kjøbte det til sit Enkesæde, naar hun om Vinteren opholdt sig i Hovedstaden.

Bygningen er af 80 Alnes Brede mod Pladsen og 100 Alnes Længde imod Nyhavn. Det er en Firkant, omgivet med 4 Længder, at hvilke den Facade, som vender ud mod Kongens Nytorv, har et Forspring af tvende Carnaper paa Enderne, og desuden den udmærkende Decoration, at Pilastrener ved Indgangen have i deres Capitæler Ørnehoveder istedet for Snirkler.

At dette Slot er en af Stadens smukkeste og smagfuldeste Bygninger er en saare passende Omstændighed, da her i de rummelige lyse Værelser just er Sædet for Maler - Billedhugger - og Bygnings - Akademiet, eller for det Institut, der kan siges at have næret den Spire, hvorfra den senere Tids Smag i Architectur og Decoration er fremvoxet.

Charlottenborg Slot

I Spidsen af de under Kong Friderich IV opførte Bygninger staaer Landcadetacademiet, som strax i Begyndelsen af dette Aarhundrede, efter Generalbygmester Gehejmerraad og Obermarskal von Platens Anordning, er opført i Academiegaden tvers over for den Plads hvor den ufuldendte Friderichskirke staaer. Det er en stor og regulair Bygning, staaende fri paa alle 4 Sider, og prydet paa Murerne med doriske Pilastrer. (vid. Thura's danke Vitruvius 1 ste Tome Tav. 97 og Hafnia hidierna Tav. 63).

Bygningen var fra første Færd af bestemt til et Opera - Hus, hvortil det og blev anvendt, indtil Landcadetterne Aar 1720 bleve forflyttede heri fra den friske Gaard paa ny Torv, der hvor Waisenhuset siden blev indrettet.

Nogle Aar derefter blev Søcadetternes Compagnie, som var en ældre Stiftelse, men uden vis Bolig, ogsaa indlagt her. Aar 1765 bleve Søcadetterne tagne derfra. 1769 kom de der igjen, og blev da Landcadetternes Plads anvist paa et af de 4 Palaier. Siden blev det igjen omgjort, og de skiftede Bolig, saa Søcadetterne fik Palæet, og Landcadetterne deres forrige Hjem.

Staldmesterens Gaard ved Canalen bag Staldene, som er aftegnet i Hafnie hodierna Tab. 29, er en af dem som Rahmdohr i sin Rejse p. 166 erklærer for en af Byens beste Bygninger.

Den er opført under Kong Friderich IV som lod Indfatningerne om Vinduerne og andre Prydelser forfærdige af Kridt - Stenen fra Stevns Klint i Sielland. Denne Stenart er, efter Thuras Bemærkning, blød og let at forarbejde, saa at den for største Delen endog med en Snedkerhøvl lader sig behandle, og desuagtet holder den sig godt i Luften, især naar den hvert femte eller sjette Aar bliver overstrøgen med en god Olie.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Et lignende godt Lov for Varighed og Bequemhed til Bygningerne staaer denne Stenart i danske Atlas 2den Tome. p. 181 i anledning af den Lindencronske Gaard ligeoverfor Garnisionskirken paa Hjørnet af Bredgaden og St. Annæ Plads, som er opbyggt af Stevens - Klint - Sten.

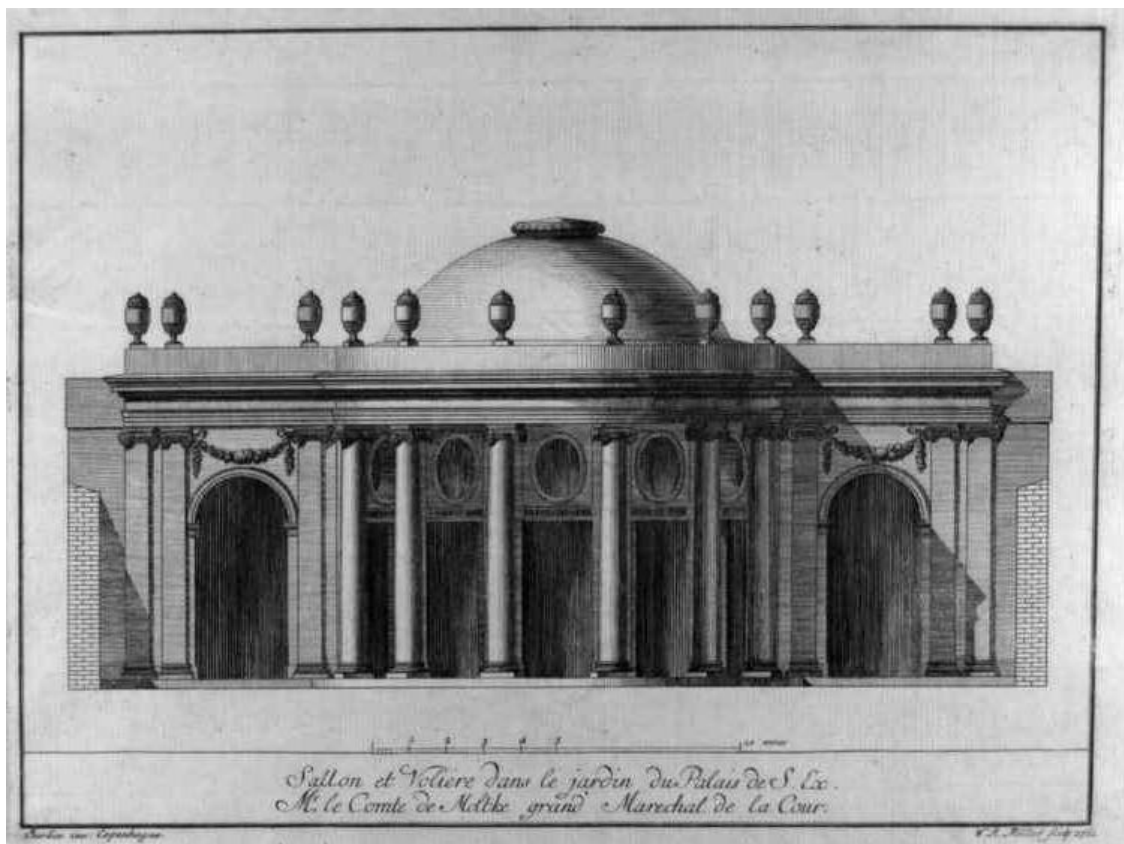
En anden af Kong Friderich IV des mærkelige Bygninger er den saa kaldte Cancelliebygning, som er Sædet næsten for alle de kongelige Collegier. Den hænger ved en Corridor eller Løngang sammen med Christiansborg Slots søndre Side, og sees i Kobber i Hafnia hodierna Tav. 23. og i Vitruv. Tom 1. Tav. 48 - 52.

De mange offentlige Bygninger, som i 1728 bleve et Rov for Luerne, begyndte Friderich IV vel tildels igjen at lade opføre, men han døde, og maatte overlade Arbejdet til sin Søn og Efterfølger Christian VI. Han ikke allene fik den afbrændte Del af Byen igjen opbyggt og bragt i bedre Stand end før Branden, men han skaffede ogsaa de mange stolte til Sjø - etatens Tarv saa godt tjenende Bygninger og Indretninger. Han ombygde den af Friderich IV anlagte Gaard paa Hjørnet af Vigantsgade eller Ny Vestergade og Kallebocanal, som fører Navn af Palais eller Kronprindsens Palais, hvilken Benævnelse har sin Oprindelse derfra, at det har været Interimsresidents for Kronprindserne Christian VI og Frederik V. Dette Palais's Hovedfacade er aftegnet i Thuras Hafnia hodierna Tav. 20 og i danske Atlas Tom II p. 106. conf. danske Vitruv. Tom. 1 Tav. 30 - 34. Fra begge Ender af Hovedfacaden udgaae tvende Sidebygninger af lige højde og Længde ud mod Canalen, mod Vigantsgaden continuerer den ene Sidebygning 150 Alen længere.

Af hin uhyre Masse, det saa berømte Christiansborg Slot, der med alle sine Mangler og Ubequemmeligheder i den indvortes Fordeling af Værelser og Gange, dog for sin Størrelses sin Omfangs fine indvendige Decorationers og usigelige allevegne herskende Pragts Skyld tiltak sig enhver Beskuers Beundring, og som Kjøbenhavn aldrig før saae ej heller for Fremtiden saa snart kan vente at komme til at se Magen til, staae kun de bare Mure. Men som de vare saa usædvanlige tykke og udvendig beklædte med hugne Sandsten, saa staae de ogsaa urokkelige; som Ildens fortærende Kraft ikke 1794 kunde nedstyre dem, saa ledes ere de ej nu siden hensmulrede ved Regns og Sluds of Luftens Paavirkning. Paa Slottes Ruiner kan endnu opføres mangen stolt Bygning, dem man da af vore Tiders Smag og Oplysning kan vente vil vorde elegantere indrettede, og blive mere statsnyttige end Christiansborg nogentid var i al sin Pragt og Herlighed. - Saa forfaldet, forbrændt, med Grus og store græsbegroede Skarndynger opfyldt, den uden Tag og Vinduer henstaaende Bygning nu end indvendig er, saa har dog det som Luerne levnede, paa den nedfaldne Taarnspidse nær, i nogen Afstand endnu det samme stolte Udseende, som er afbildet i Vistruvius Danicus og Hafnia hodierna.

Hvilken betydelig Tilvæxt Kjøbenhavn erholdt i skøn Architectur under Kong Friderich den Vte ved Ny Friderichs Anlæg, er forklaret herovenfor og behøver ikke at gjentages. Kun maa angaaende det omtalte Moltkeske Palais, som siden Slottsbranden 1794 er bleven beboet af Kongen, anmærkes, at det indeholder ey berømt Verk af den berømte N. H. Jardins Haand. Det er Salen og Fuglehuset, hvorom der i Büschings Konsthistorie S. 356 - 57 i den danske Oversættelse gives følgende Underretning: "Det er bygget i den antikke Smag og med en ædel Simpelhed. Kuppelen bæres af ioniske Seuler. - Grev Moltke lod efter Jardin Raad "dette Arbejde opføre af hugne bornholmske Sten, tvertmod alle herværende Mur - og Tømmer - mesteres Raad, som troede at denne Stenart ved Tidens Længde, naar den var udsat for den strænge Luft, bleb mør. Men erfarenhed har vist, at den er en af de fasteste Sten - arter, og, da den tillige er blød nok for at modtage alle Bygningskonstens Zirather, saa har Fædrene, andet Grevens patriotiske Omhu og Jardins Nidkiærhed at takke for Brugen af dette for Danmark i Henseende til Konstens Verker dyrebare Steenbrud"

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

N H Jardin Volier i Haven til Moltkes Palæ

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

De skjønneste Bygninger, som under vor nærværende Regjering ere opførte her i Staden for før den store Ildebran 1795, ere især chirurgisk Academie og Harsdorfs Gaard paa Kongens - Nytorv

Det vhirurgiske Academie, beliggende i Norgesgade eller Bredgaden tæt ved Friderichs - Hospital, er 1786 bygt af Professor Meyn, og man har saavel Bygningens Grundris som Opstalten til Gaden og et Giennemsnit paa tvers stukken i Kobber af Vinkler. Ramdohr i sin rejse S. 166, tæller det blant de faa bygninger i Byen som fra den arkitectoniske Side fortjene Udmærkelse.

Den store Gard paa Kongens Nytorv imellem Charlottenborg - Slot og Gjethuset opførte Justitsraad Harsdorff paa sin egen Bekostning. Uagtet Pladsen er meget irregulair, er dog Bygningen ganske symmetrisk og meget godt decoreret. Facaden er inddelt i et Hovedpartie med 4 ioniske Pilastrer, og tvende Sidepartier, hvoraf det ene som er nærmest Charlottenborg er et Hus for sig selv. Gaarden er beqvemt og smukt indrettet, Værelserne ere store og brillant decoreret; og Alting viser, at Bygningsmesteren var en Mand af Smag og Insigter. Nogle Værelser ere prydede med Malerier af den talentfulde Maler Poulsen, der forstiller allehaande Dyrehaugescener.

At opregne alle de, nette og elegante, store og prægtige, smagfulde Bygninger, som efter Ildebranden 1795 i en Hast ligesom voxede op af Jorden, vilde kræve en Vidtløftighed som dels ikke passer til denne Bog, og dels uden behørig kobberstukne Prospecter og Grundris kun lidet vilde interessere en udenbyes Læser. Sligt maa overlades til en ny Havnie Hodierna eller en tredie Tome af Vitruvius Danicus. Kun nogle Bygninger have en saa særdeles udmærket Rang blant Hovedstadens Prydelser, at de ikke kan gaaes med Taushed forbi. Det er de som ere opførte af sal. Justitsraad Caspar Friderich Harsdorff, ved hvis den 24 Maj 1799 indtrufne Død Konsterne led et ubodeligt Tab, og som blandt andet fik det hæderlige Eftermæle, at han var "Konstens og Haandverkernes værdige Lærer Leder og Ven"

De harsdorffske Bygninger ere:

1. Grosserer Peschiers Gaard ved Canalen. Facaden af denne store og prægtige Bygning er prydet i Midten med 6 corinthiske Pilastrer som bære en Fronton, hvori et Basrelief forestillende Handelen og Agerdyrkningen, som under Statens Beskyttelse give hinanden Haanden. Paa hver Side er en Port xiret med 2 ioniske Seuler som bære en Fronton. Gjennemkjørselen er atter 4 ioniske Seuler, 2 paa hver side, imellem hvilke man gaaer op til den store Trappe og til Værelserne. - De tvende Etager, denne Gaard bestaaer af, ere indrettede hvar til Bolig for en stor Familie med Køkkener og øvrige Beqvemmeligheder i Kjelderen. Værelserne ere særdeles smukke og prægtige, og Lofterne i samme med Smag amlde. Væggene i den øverste Etages Sal ere malede al fresco, og forestille adskillige arkitektoniske Prospekter. - Bagved Gaarden er en Hauge, hvori en Marmorfontaine i Form af en afbrudt Seule. - Som det Hele gjør Bygmesteren Ære, saa geraader det ogsaa til Mandens Hæder, der af Patriotisme og Kjærlighed til Konsterne lod denne Pragtbygning opføre.
2. Den Gaard som Agent Erichsen lader opføre paa Hjørnet af Canalen Kongensnytorv og Reverentsdagen. Den staaer endnu under Bygning, men vil, naar den bliver færdig, vende en af de anseeligste i Byen. Facaden til Torvet er ziret med 6 fritstaaende Seuler af ionisk Orden, som ere ttææede med en Fronton. De staae paa den underste Etage, og danne en stor bedækker Altan, hvorfra man har den skjønneste Udsigt til Kongensnytorv. Den anden Facade, som vender ud til Canalen er prydet med 6 ioniske Pilastrer. Ved Siden af Gaarden ud til Canalen er Staldbygningen, og en Fløj af samme til Gaarden er indrettede til Vognskure. - Foruden Kjelderen har denne Gaard 3

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

meget ved og beqvemt indrettede Etager, de ere saaledes inddelte, at 2 store eller 3 mindre Familier kan boe i samme.

3. Professor of Apotheker Mantheys Gaard paa Hjørnet af Amagertorv og Hyskenstræde. Den bestaaer foruden Kjelderne af 3 Etager, og desuden en Mezaninetage imellem underste og mellemste. I den underste Etage er det smukke rummelige Apotek med Laboratorium o. s. v. I Mezzaninetagen er Kjøkkenet og havd der hører til Husholdningen. Den anden Etage er indrettet til Beboelse, og har mange bekvemme og smukt decorerede Værelser. I den 3die Etage er Ejerens Urtekamre, Mineralieviner, o. s. v.
4. Til Slutning et Par Ord om det Verk, med hvis Udfindelse Harsdorff sysselsatte sig sine sidste Levedage, og med hvis Udførelse han vel havde ønsket at kunne for sin Død sætte Krandsen paa sine arkitektoniske Arbejder.

I Anledning af et Forslag som blev gjort til den afbrændte Nicolai Kirkes Istandsættelse fik Harsdorff af Regjeringen Ordre at forfatte et Projekt og Overslag til Fuldførelsen af Friderikskirken eller den saakaldte Marmorkirke, hvorom herforan.

Neppe den 3die Del af denne Bygning efter Jardins Plan og Tegning (See Plans, Coupes & Elevations de Peglife royale de Drederie V. par N. H. Jardin. Copenhague 1769. in folio) er færdig. Den underste Rad Buer, samt den udvendige Mur er neppe halv opført, og Portalet til Bredgaden til Seulernes Capitel og det til Kongensgade og begge Taarnene kun noget over Jorden.

For paa mindre bekostelig og dog Gjenstanden værdig Maade at kunne fuldføre denne Bygning, besluttede Harsdorff at simplificere den. Han lod Portalt til Kongensgade og begge Taarnene samt den Opsats(eller saakaldet Dome) der skulle komme over den tredie Etage, falde bort. Indvendig lod han de 2 Rader Seuler og den øverste Etage af Buerne blive borte, og satte strax den store Kuppel paa en lav Attic over de nederste Buer. Kirken blev derved en tredie Del lavere end efter Jardins Plan og dog endnu henimod 50 Alen høj. - Men den største Besparelse bestaaer deri, at han isteden for Bornholms Sten og Marmorblokke, som der var begyndt at bygge med, vilde bruge Mursten, beklædt med norsk Marmor. Efter hans Overslag vilde Omkostningerne kun beløbe sig til 200,000 Rdlr.

Harsdorffs Projekt efter den af han derover forfærdigede Model bestaaer i det Væsentlige i følgende:

Hele Bygningen er rund med 2 Etager decorerede Vinduer og kronet med et smukt Gesims. Ovenover dette er en lav Attik som bærer Taget, i Form af en Kuppel, hvilende paa Sokkeler, lig Rotondens Kuppel i Rom. Hovedindgangen, som er udad mod Bregaden, er en Portik af 10 fristaaende inniske Seuler i to Rader. Disse Seuler, der staae paa en stor Trappe, som er saa stor som hele Portiken, bære en Fronton, hvori et Vasrelief forestilende Opstandelsen.

Indvendig bestaaer Kirken af 12 store Piller og ligesaa mange Buer som bære Hovedgesimset. Hver Pille er ziret med en Niche og med 2 ioniske Seuler med en Fronton over. I Nicherne er Statuer af Dyder. Over Hovedgesimset er en Attik, hvorpaa den store Steenkuppel hviler.

(Efter Bygmesterens Mening skulde denne store indvendige Kuppel være af Sten, ej allene for at forhøje Bygningens Værd som Kunstverk, men ogsaa for den større Sikkerhed i paakommende Ildsvaade end om den var af Træ.)

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Denne er inddelt i 5 Rader Caissons eller Fordybninger. I Midten af Kuppelen er en stor Aabning, hvorigennem Lyset falder, som for en Del oplyser baade Kuppelen og Kirken.

Alteret, som ligeoverfor Hovedindgangen, er i Form af et halvrundt paa 8 Trappetrin ophøjet Tempel, bestaaende af 4 fristaaende corinthiske Seuler af hvidt Marmor. Paa dette Tempels Hovedgesims, der er det samme som der gaaer over Buerne, er en Balustrade som danner en stor Balcon, hvor efter Mesterens Mening Orgelverket skulde anbringes, og det saaledes, at Piberne ikke blev til Syne. Alterbordet staaer i Midten af dette Tempel og foran den mellemste Bue, i hvilken er et Malerie forestillende Nadveren. Bagved dette Malerie er en stor transparent Glorie, som oplyses ved den bagved værende Vinduer.

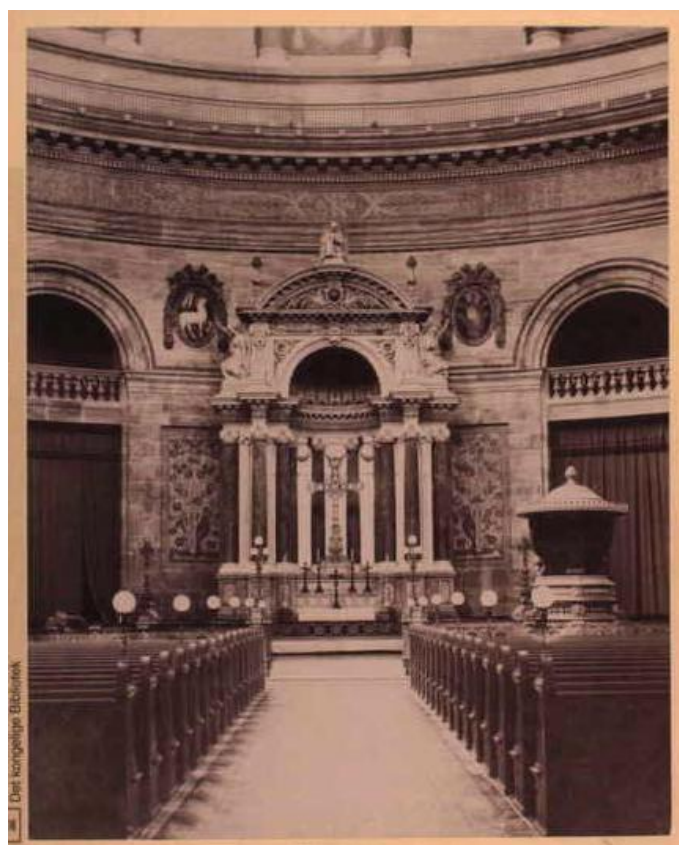
Paa begge Sider af Altertemplet er Daaben eller, som den kaldes, Fonten, under Figur af en Engel med er Fad i Haanden. Der er to, paa det at naar det er koldt og der er flere Børn at døbe end et, Ceræmonien des snarere kan være endt.

I 10 af de ovenmeldte Buer er anbargt 3 Etager Pulpiturer eller Gallerier, som kan rumme en stor Mængde Mennesker.

Denne store Masse af Bygning med den prægtige Portik vilde gjøre et stærkt Indtryk paa Tilskueren, og inde i Kirken vilde den store Kuppel og den ædle simple Decorering med det prægtige Altertempel ligeledes være af herlig Virkning, og var det altsaa at ønske, at denne Bygning, som, naar den længere henstaaer ufuldført, dog endelig forfalder, kunde efter dette Project blive fuldført. - Tages i Betragtning, at Pladsen rundt omkring Kirken bliver bebygget med Huse (I Jardins Project er paa begge Sider en Colonnade) og at Grunden, naar den blev solgt kunde indbringe en ikke liden Sum, der, lagt til Nicolai Kirkes Midler, vilde udgjøre det Meste af Bygningsomkostningerne saa skjønnes ikke, at Udførelsen vilde falde Kongen Kasse til saa overmaade stor Byrde.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

